

РОЗДІЛ 3 – ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

УДК 378.18

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ІНЖЕНЕРА ЧЕРЕЗ ФОРМИ ПОЗААУДИТОРНОЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Кузьменко Н.В.

*Дніпродзержинський державний технічний університет, вул.Дніпробудівська, 2,
м. Дніпродзержинськ, Україна*

sincerety@ukr.net

У статті розглядається питання про формування особистості інженера під час навчання у ВНЗ. Визначається роль позааудиторної виховної роботи у формуванні майбутнього інженера. Наводяться приклади форм позааудиторної виховної роботи, що мають позитивний вплив на досліджуване явище.

Ключові слова: вищий технічний навчальний заклад, інженер, позааудиторна виховна робота, форми і методи позааудиторної виховної роботи, особистість.

ФОРМИРОВАНИЕ ЛИЧНОСТИ ИНЖЕНЕРА ЧЕРЕЗ ФОРМЫ ВНЕАУДИТОРНОЙ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ

Кузьменко Н.В.

*Днепродзержинский государственный технический университет,
ул.Днепростроевская, 2, г.Днепродзержинск, Украина*

sincerety@ukr.net

В статье рассматриваются вопросы о формировании личности инженера во время обучения в ВТУЗ. Уделяется внимание уточнению специфики инженерного труда. Определяется роль внеаудиторной воспитательной работы в формировании будущего инженера. Исследуется структура внеаудиторной воспитательной работы, проводится классификация её форм. Приводятся примеры форм внеаудиторной воспитательной работы, имеющие положительное влияние на исследуемое явление.

Ключевые слова: высшее техническое учебное заведение, инженер, внеаудиторная воспитательная работа, формы и методы внеаудиторной воспитательной работы, личность.

FORMATION OF ENGINEER'S PERSONALITY THROUGH THE FORMS OF EXTRACURRICULAR EDUCATIONAL WORK

Kuzmenko N.V.

Dniprodzerzhinsk state technical university, Dneprostroevskaya st., 2,

Dneprodzerzhinsk, Ukraine

sincerety@ukr.net

Higher educational technical establishments play an important role in determining of country's future. The activity of higher technical schools should be directed to the formation and development of young generation as a future leader of the activity processes as a driving force of science, economics, technology and manufacture. Taking into account technical progress and the development of modern needs, higher technical school must meet the demand for qualified engineers, providing future professionals with meaningful basis during their training.

The purpose of higher technical educational establishments is to educate highly professional engineer, to affect his personal and professional growth, to enrich life and professional experience. The level of the nation's professional level is formed by proper planning, organization and quality of educational work in higher educational establishments. The formation of future engineers's personality is associated with professional outlook and consciousness. On this base future engineer analyzes and forms his main approaches to professional activities, relationships with members of a professional community at a workplace. Self-discipline, self-control, activity, creativity, rationalization in a chosen field of professional competence are the necessary qualities of a modern specialist.

Extracurricular activity of students being a component of educational system in a higher educational establishment has more opportunities for self-expression, self-determination and self-identity, development of creative aptitudes and abilities of each student's individual learning and forming of values, norms, patterns of behavior that are inherent in a particular society, intellectual enrichment, creative and cultural potential of young people.

Having great educational value extracurricular educational work plays an important role in professional development of future specialists. Extracurricular educational work combines theoretical classes and different practices. It helps to form a competent professional by putting students in conditions close to independent professional activity. Such a work stimulates the formation of future professional personality under conditions of professionalization of all educational influences on students and provides foundation and realization of objectives, content, functions, methods and organizational forms of educational extracurricular activities of students aimed at developing their activity, initiative and self-government.

Extracurricular educational work has a great potential in successful development of students personality, in providing professional formation of each participant, in achievement of positive results during formation of necessary professional significant properties and qualities of future engineers that meet the requirements of engineering work due to its diversity.

There are known such forms of extracurricular work as an individual, complex, group and mass. Taking part in them the students check their professional skills, learn to overcome difficulties of professional communication, understand the need for tact, improve professional skills, enrich their cultural experience.

The forms of extracurricular educational work emphasize the main, professionally interesting material, the problems that are now concerned with engineer and educational institutions.

Each pedagogically correct form of organized extracurricular educational work integrates collective, group and individual assignments, encourages the development of professional skills, innovative actions of students, forms their readiness to overcome a stamp, formal and professional approach at solving problems.

It was established that such forms of extracurricular educational work as debates on professional topics, talks at a "round table", evening-meetings, creative weeks, Olympics, discussion clubs, debates, excursions and others have great educational opportunities in formation of future engineers personality.

Key words: higher technical educational establishment, engineer, extracurricular educational work, forms and methods of extracurricular educational work, personality.

Вища технічна школа відіграє важливу роль у визначенні майбутнього країни. Діяльність вищої технічної школи слід спрямовувати на формування і розвиток молодого покоління як майбутнього керівника всіх процесів діяльності, як рушійної сили вдосконалення науки, економіки, техніки і виробництва. Беручи до уваги технічний прогрес і розвиток сучасних потреб, вища технічна школа повинна задовольнити попит на компетентних інженерів, забезпечуючи майбутніх фахівців змістовною базою протягом їх підготовки.

Мета вищих технічних навчальних закладів - виховувати високопрофесійного інженера-інтелектуала, впливати на його особистісне і професійне зростання, збагачувати життєвий і професійний досвід. Рівень професійної культури нації формується завдяки належному плануванню, організації та якості проведення виховної роботи у вищих навчальних закладах. Формування особистості майбутнього інженера пов'язане з професійним світоглядом і свідомістю, на основі яких вона аналізує і формує свої основні підходи до професійної діяльності, стосунки з членами професійного співтовариства у процесі трудової діяльності. Самодисципліна, самоконтроль, активність, креативність, творчість, раціоналізаторство в обраній сфері діяльності, професійна компетентність – необхідні якості сучасного фахівця.

Вищі технічні навчальні заклади вирішують завдання підготовки майбутнього фахівця до виконання повноцінної діяльності в соціальному середовищі й адаптації в ньому згідно з сучасними умовами життя та освітніми інтеграційними процесами. Позитивне ставлення студента до обраної професії, до навчальних дисциплін та до вільного від навчання часу має стати метою навчально-виховної роботи вищої технічної школи. Виховний процес слід організувати так, щоб студент став суб'єктом педагогічної діяльності та її активним учасником. Тоді суб'єкт-суб'єктні стосунки дадуть майбутньому фахівцеві можливість самовдосконалюватися та самостверджуватися. Ці процеси сприятимуть оволодінню студентом секретами сучасної науки та формуванню найкращих рис його характеру.

Сучасні освітні інтеграційні процеси сприяють поєднанню аудиторних і позааудиторних занять у навчально-виховному процесі вищої школи. Хоча перевага надається аудиторним заняттям (лекціям, семінарським, практичним, лабораторним заняттям, консультаціям) і

належна увага не приділяється позааудиторним заняттям, слід акцентувати на важливості виховної ролі останніх.

Позааудиторна діяльність студентів як складова системи виховної роботи у вищому навчальному закладі, на думку Н. Ничкало, має більші можливості для самовираження, самоствердження й самопізнання особистості, розвитку творчих нахилів і здібностей кожного студента, засвоєння та відтворення індивідом системи цінностей, норм, зразків поведінки, притаманних певному соціуму, збагачення інтелектуального, творчого й культурного потенціалу молоді [1].

На думку С. Даньшевої, проблема професійного самовиховання (складник самоствердження) потребує детальнішої розробки і нової реалізації у вищому технічному навчальному закладі [2]. Оскільки ВТНЗ здійснює підготовку всебічно розвинутих, вихованих, освічених фахівців, здатних поєднувати теорію і практику, користуватися надбаннями сучасної техніки, конструювати техніку майбутнього, то можна стверджувати про сформованість високого рівня професіоналізму у майбутніх інженерів.

У сучасній вітчизняній та зарубіжній літературі широко обговорюються питання інженерно-технічної теорії і практики. І. Мангутов стверджує, що «інженерно-технічна праця – це особливий вид висококваліфікованої, складної діяльності, спрямованої на створення й перетворення за допомогою інженерних методів і засобів технічних, технологічних, екологічних, організаційних та соціальних систем і процесів шляхом вирішення інженерних завдань» [3, с. 26]. Інженерна діяльність чинить величезний вплив на соціальне оточення. Адже, завдяки їй, науково-технічний прогрес не стоїть на місці, він покликаний вирішувати проблеми людства на глобальному рівні.

У технічному університеті вивчаються як профільні технічні науки, так і загальнотехнічні дисципліни. Технічний університет готує інженерів – технічних спеціалістів. Тоді як класичний університет готує спеціалістів у галузі суспільних, природничих і гуманітарних наук. Відповідно, науковий потенціал технічного університету визначається не всією сукупністю його викладачів, а тільки складом спеціалістів-техніків. У такому університеті має панувати особлива атмосфера, пов'язана з повагою й любов'ю до техніки, технічної творчості.

А. Огурцов висловлює думку, що технічний навчальний заклад переважно функціонує в промислових містах, тому він виконує певні функції: навчальну – навчати студентів і бути центром професійної підготовки спеціалістів; дослідницьку – виконувати науково-дослідні роботи за господарськими договорами для промислового міста, України й зарубіжжя при тісному зв'язку дослідження з навчанням і освітою; сервісну – надавати різні послуги своєму місту і регіону, які сприяють науково-технічному прогресу в різних галузях виробництва й піднесенню конкурентоспроможності економіки; культурну – слугувати осередком культури в системі навчальних закладів міста і духовного відродження українського народу; гуманістичну – поширювати викладачами серед студентів та населення міста ідей, що стосуються існування світу, людини, загальнолюдських цінностей у наш напружений час. Особливість технічного університету полягає передусім у тому, що його випускники мають отримати широкий діапазон загальнотехнічних знань, які слугують базою підготовки своєї спеціальності та ряду суміжних [4].

У нових соціальних, економічних, інформаційних умовах за небувалої раніше доступності вітчизняних і зарубіжних джерел інформації особливого значення набуває самостійність будь-якого фахівця, його активність, вміння давати власну оцінку.

Самодисципліна, самоконтроль, активність, креативність, творчість, раціоналізаторство в обраній сфері діяльності, професійна компетентність і сформоване професійне самоствердження – необхідні якості сучасного фахівця. Сьогоднішній професіонал повинен створювати сам себе. Високий рівень культури особистості фахівця допомагає йому

формувати різнобічну самостійність, що змушує співставляти особисті якості з умовами і можливостями сучасного життя. Спеціаліст як особистість характеризується життєвими цінностями, усвідомленими ним потребами, ціннісними орієнтаціями, які враховують соціальні норми та ідеали. Усе це – продукт освоєння ним культури, усвідомлення загальнолюдських цінностей та ідеалів.

Систематизація й узагальнення матеріалу з цього питання дають змогу визначити загальні риси та властивості інженерної діяльності:

– задоволення технічних потреб суспільства в процесі його розвитку, які виникають у вигляді загальних і недостатньо зрозумілих проблем;

– вирішення завдань з метою створення нових технічних об'єктів з використанням наукових досліджень у готовому вигляді (готові формули, методики розрахунку).

Отже, специфіка інженерної діяльності полягає в зміні способу виробництва й техніки. Загальним критерієм рівня інженерної діяльності є створення інженером прогресивної техніки і технології, що відповідають сучасному рівню розвитку суспільства. При цьому соціальна функція інженерної діяльності не вичерпується її активним і безпосереднім впливом на технічний прогрес суспільства. За обсягом та змістом вона дещо складніша й містить у собі:

а) прогресивний вплив на суб'єктивний елемент продуктивних сил, гуманізацію процесу виробництва;

б) економічне забезпечення виробничої діяльності в умовах ринку;

в) удосконалення виробничих відносин, у тому числі міжособистісних стосунків у трудових колективах;

г) турботу про стан навколишнього середовища шляхом створення екологічно безпечних систем і технологій;

г) вплив на розвиток здібностей і вмінь фахівців, участь у їх підготовці й перепідготовці.

Засоби виробництва матеріальних благ формують основу історії людства. Сучасний інженер чинить безпосередній вплив на цю основу через створення нової техніки, побуту, виробництва і суспільної культури та формування нових технологічних відносин і технічних потреб суспільства. Людина, яка є фахівцем у техніці, технології і організації виробництва, економіці; володіє інженерними методами конструювання; здібна до раціоналізаторства; отримала фахову теоретичну і практичну підготовку; виховала в собі професійні й особистісні якості, може називатися інженером.

Великий інтерес для нас мають роботи Л. Кондрашової, яка висловлює думку, що «позааудиторна виховна робота – це сукупність виховних впливів, які забезпечують цілеспрямованість, систематичність, послідовність, поєднання педагогічного керування з ініціативою та самодіяльністю студентів» [5, с. 6].

На її думку, позааудиторна робота, яка має велике виховне значення, відіграє важливу роль у професійному становленні майбутніх фахівців. Позааудиторна виховна робота поєднує в собі теоретичні заняття та різні види практики і, поставивши студента в умови, близькі до самостійної професійної діяльності, допомагає формувати компетентного фахівця. Така робота стимулює формування особистості майбутнього фахівця за умов професіоналізації всіх виховних впливів на студентів, а також передбачає обґрунтування й реалізацію цілей, змісту, функцій, методів і організаційно-педагогічних форм позааудиторної діяльності студентів вищого навчального закладу, спрямованих на розвиток їхньої активності, самодіяльності й самоврядування. «Суттєвим завданням виховання є вплив на вихованців у такому напрямку, щоб вони, засвоївши певний досвід, набули таких рис і властивостей, які необхідні фахівцю та які б проявлялися в різноманітних стосунках студента з оточуючим світом» [5, с. 26].

У дослідницькому плані позааудиторна робота розглядається як сукупність різних форм і методів виховного впливу на студентів з метою становлення їх професійного світогляду, розвитку професійно важливих властивостей і рис характеру, професійних умінь та навичок, потреби й здатності до творчої праці.

Згідно з цим, позааудиторна виховна робота як система містить *мету, завдання, зміст, методи та форми* виховної діяльності. Позааудиторна виховна робота допомагає студентам усвідомити сутність професійного самоствердження на теоретичних засадах, відпрацювати професійні вміння та навички, розвивати професійні здібності та особистість.

Система позааудиторної виховної роботи як цілісне явище складається з компонентів, які взаємно зумовлюють один одного, а їхня взаємодія призводить до створення нових якостей особистості, спрямованих на досягнення суспільно значущого результату. Основними складниками системи позааудиторної роботи вищої школи є конкретні цілі та завдання, основні напрями, виховні функції, зміст, форми організації, методи і прийоми, моніторинг [6].

Аналіз завдань, що стоять перед позааудиторною виховною роботою вищої школи, свідчить про те, що індивідуальність майбутніх фахівців у сфері інженерної праці все ще недооцінюється. Позааудиторна робота як засіб професійного становлення майбутніх інженерів поки не використовується повною мірою.

У процесі позааудиторної роботи необхідно моделювати такі ситуації, у яких студент набуває професійного досвіду, соціального статусу, поступово переходячи від наслідування авторитетів до забезпечення власної значущості та відповідальності за дії й учинки. Позааудиторна діяльність включає в себе засоби для оздоровлення психологічного клімату та створення комфорту, які стимулюють ініціативу, самостійність, творчість учасників виховного процесу, вона слугує процесом формування суспільної людини.

У працях В. Попової наголошується, що професіоналізація позааудиторної роботи в університеті включає свідоме створення ситуацій у порядку зростання їх складності з урахуванням характеру професійної діяльності та поставлених завдань, що вимагають прояву самостійності студентів, вольового напруження, емоційного настрою. Професійні ситуації, що моделюють виховний процес із заздалегідь заданою метою й конкретними завданнями, допомагають майбутньому інженеру передбачити труднощі, що мають місце у професійній діяльності, шукати способи та шляхи їх подолання [7].

Завдяки різноманіттю форм позааудиторна робота має великі можливості в успішному формуванні професійного самоствердження студентів, забезпеченні професійного становлення кожного учасника, досягненні позитивних результатів у формуванні в майбутніх інженерів необхідних професійно значущих властивостей і якостей, що відповідають вимогам інженерної праці. Позааудиторна робота в тій або іншій формі сприяє розгортанню певного виду діяльності студентів, створенню потрібної системи відносин між ними, специфічному розподілу ролей, забезпеченню необхідних умов для професійного зростання майбутніх інженерів [8].

Дослідники А. Киричук [9] та В. Петрович [10] розрізняють такі форми позааудиторної роботи, як індивідуальна, комплексна, групова й масова. Беручи в них участь, студенти перевіряють власні професійні здібності, вчаться долати труднощі професійного спілкування, усвідомлюють необхідність такту, удосконалюють професійні якості, збагачують свій культурний досвід.

Самовиховання й саморозвиток студента під час самостійної діяльності є індивідуальною роботою.

Групова робота охоплює невелику кількість студентів і спрямована на розвиток інтересів і творчих здібностей, збагачення знань, формування професійно значущих умінь і навичок. Вона носить цільовий характер.

Форми масової роботи належать до найбільш поширених у ВТНЗ. Вони дуже різноманітні на відміну від інших форм позааудиторної роботи, можуть охоплювати більшу кількість студентської молоді. Їм властиві яскравість, емоційність, урочистість. Форми масової позааудиторної роботи мають як пізнавальну, так і розважальну спрямованість, сприяють активізації діяльності студентів.

Диференційований підхід до постановки завдань є найбільш оптимальним у використанні різних форм позааудиторної роботи у виробленні спеціальних умінь і навичок майбутніх інженерів, а проведення масових заходів створює умови для участі кожного студента в них, тим самим забезпечуючи виховний вплив на нього. У таких специфічних умовах майбутні інженери можуть застосовувати свої практичні вміння в тій чи іншій сфері професійної діяльності. Поступово потреба студентів у позааудиторній роботі збільшується, у них з'являється постійна готовність до участі в різноманітних заходах. Молоді люди отримують задоволення й емоційний підйом від можливості виявити свої здібності, виконати доручені справи, удосконалити професійні якості: спостережливість, почуття відповідальності, емоційно-вольову стійкість, критичність мислення, самостійність у прийнятті рішень, а також креативність, ініціативність, організованість і тощо.

Останнім часом досить популярні комплекси виховних справ, тобто масштабні заходи позааудиторної роботи, які сприяють подальшому розвитку професійно значущих якостей майбутнього інженера й піднімають його на наступну сходинку в професійному становленні [11]. Це яскраві за своєю громадською й професійною вагою заходи. Ефективність роботи зростає з урізноманітненням видів діяльності та залучає до активних дій кожного студента. Комплекси виховних справ створюють ситуації, у яких майбутні інженери шукають нові взаємозв'язки відомих способів професійної поведінки, видозмінюють їх відповідно до конкретних умов, апробують ті чи інші методи й комбінації прийомів професійної діяльності.

Форми позааудиторної роботи акцентують на головному, цікавому в професійному плані матеріалі, на проблемах, які сьогодні турбують інженера й освітню установу.

Ефективність позааудиторної роботи з формування професійного самоствердження залежить від зосередженості студентів на певній інформації. За твердженням психологів, неможливо привернути увагу до об'єктів, якщо людина психічно не готова до їх сприйняття. Тому цільова установка різних форм позааудиторної роботи полягає не стільки в узгодженості тих чи інших досягнень педагогічної практики, скільки в організації колективного обговорення психолого-педагогічних проблем, виявленні особистого ставлення до них, формуванні професійної позиції в оцінці розглянутих педагогічних явищ і фактів [11]. Це вимагає поєднання традиційних форм з нетрадиційними й упровадження активних методів проведення позааудиторної роботи.

Кожна педагогічно правильно організована форма позааудиторної виховної роботи об'єднує колективні, групові й індивідуальні завдання, стимулює розвиток професійних здібностей, нестандартні дії студентів, формує їх готовність до подолання штампа, трафаретності та формального підходу до розв'язання професійних завдань, тобто надає прояву критеріям професійного самоствердження.

Великі виховні можливості у формуванні професійного самоствердження майбутніх інженерів мають такі форми позааудиторної виховної роботи: диспути на професійні теми, бесіди за «круглим столом», вечори-зустрічі, творчі тижні, олімпіади, дискусійні клуби, дебати, екскурсії та ін. Слід зазначити, що всі вони при дотриманні педагогічних вимог і

умов, позитивно впливають на особистість студента, забезпечують позитивну динаміку рівня його професіоналізму.

Одним із дієвих способів формування професійного самоствердження є диспут. Диспут (від латинського слова *disputare*, яке означає «міркувати, сперечатися») припускає суперечку, зіткнення різних, іноді протилежних точок зору. Це обговорення якогось питання з метою пошуку правильного рішення. У процесі диспутів удосконалюються професійне мислення, доказовість, здатність відстоювати власні погляди, вимогливість, оперативність, об'єктивність, здатність до співпереживання, самоконтроль, самокритичність, професійний такт. Прикладом може слугувати диспут «Кого можна назвати освіченою людиною?», метою якого є розвиток здатності аргументовано відстоювати свої погляди та переконання, уміння сперечатися та доводити істинність власних поглядів. Серед питань для обговорення пропонуються : 1. Чи потрібні високоосвічені фахівці в різних галузях під час соціальних, економічних і політичних перетворень у суспільстві? 2. Чи тільки вища освіта може дати право називати людину освіченою? 3. Сучасне суспільство потребує конкурентоспроможних людей? Під час обговорення учасники пояснювали актуальність проблеми тим, що: – після отримання середньої освіти не можна зупинитися, треба рухатися далі; – у наш час розвитку комп'ютеризації неможливо знайти професію, базуючись лише на знаннях середньої школи; – учитися потрібно для того, щоб не деградувало суспільство та ін.

Бесіда за «круглим столом» розглядається в університетській практиці як форма професійної освіти майбутніх інженерів. Вона дає змогу студентам не тільки познайомитися з певною професійною інформацією, а й осмислити досвід провідних фахівців, порівняти його з власною професійною підготовкою, замислитися над перспективами свого професійного зростання. На відміну від лекцій та доповідей, бесіда «за круглим столом» має діалогічний характер і тому забезпечує активність кожного з її учасників. Як приклад можна навести бесіду «за круглим столом» на тему «Чим відрізняється професія інженера від інших професій». Метою бесіди є просвітити студентів, у чому полягає відмінність професії інженера від інших професій. У переліку питань для обговорення є : 1. Інженер. Що це за професія? (Студенти за власним бажанням поділені на групи, їм пропонують інсценізації ситуацій, з яких можна виокремити ті характеристики, що стосуються професії інженера.) 2. Місце професії інженера серед інших професій. «Я говорю, ми говоримо». (Учасники намагаються визначити піраміду професій з урахуванням загальноприйнятих вимог.) 3. Вправи, спрямовані на формування стійкого поняття про професію інженера за допомогою її професіограми. (Студентам пропонується інсценувати ситуації, де треба порівняти професіограму інженера з іншими професіограмами та обговорити це.) 4. Просвітницько-профорієнтаційне заняття. (Студентів знайомлять зі складниками психологічного портрету інженера, допомагають з'ясувати, які психологічні риси сприяють молодій людині стати майстром своєї справи і які риси ще потрібно вдосконалювати.)

Широко використовуються в позааудиторній роботі дебати як форма створення проблемних ситуацій і пошуку шляхів виходу з них. Після вибору професійної проблеми й вивчення відповідної літератури студентам пропонується обмінятися різними поглядами на обговорювану тему. Тут викладач може використовувати заздалегідь підготовлені тези для дебатів. Теза – це положення, яке коротко викладає якусь ідею, а також одну з основних думок лекції, виступу [5]. Вона формулюється в позитивній формі, що передбачає антитезу. Тезу можуть запропонувати й самі студенти. Для цього вони діляться на кілька груп, а потім голосуванням обирають одну з тез. Як приклад, можуть бути дебати на тему «Професійне самоствердження. Чи потрібне воно майбутньому інженеру?» У дебатах беруть участь дві команди по 8–10 осіб.

Попередньо обидві команди знайомляться з правилами дебатів, домовляються про тему дебатів (вона повинна бути актуальною і цікавою студентам). Спільно команди вибирають

або розробляють тезу, яка буде лежати в основі суперечки. Сенс суперечки полягає в маленькій частці заперечення «не», яка і провокує команди на пошук аргументів і контраргументів. При цьому команди готують матеріали для обох позицій, оскільки питання про ігрову роль вирішується тільки в день зустрічі шляхом жеребкування. Під час зустрічі одна з команд подає систему доказів (кейс) на захист висунутої тези і намагається переконати учасників і Раду справедливих у правильності своєї позиції – це команда «Ствердження» («С»). Друга команда критикує позицію опонентів і прагне обґрунтувати аргументами свою позицію – антитезу. Відповідно, ця команда – «Заперечення» («З»). Остаточне рішення приймає Рада справедливих, до якої, крім організаторів заходу, входять запрошені фахівці з теми дебатів, а також по одному представнику від команд.

Оскільки висока активність студентів виявляється тільки в діяльності, то потрібно знаходити такі форми роботи, які допомогли б студентам побачити фахову теорію в дії, використати її для розв'язання практичних завдань, впевнитись у необхідності систематичної роботи над собою. Такою формою є конкурси. У конкурсах перевіряється широта фахової обізнаності студентів, виявляється рівень формування вмінь творчо виконувати завдання, розвитку таких якостей, як спостережливість, кмітливість, творчість, організаторські здібності, вміння прогнозувати результати обраних засобів і методів досягнення поставленої мети.

Отже, підготовка й проведення різних позааудиторних виховних заходів сприяють удосконаленню професійних умінь і виробленню професійної поведінки студентів. Майбутні інженери вчаться правильно оцінювати виховні можливості кожного заходу, прогнозувати його результати, знаходити виходи з нестандартних ситуацій. Під час отримання інформації про його результативність студенти розвивають і психологічні здібності. Однак процес виховання цих здібностей стає більш продуктивним у тому випадку, якщо студенти чітко знають, що дає їм проведена позааудиторна виховна робота в плані вдосконалення їхньої професійної техніки і майстерності.

За результатами кожного заняття викладачі спільно зі студентами підводять підсумки колективної діяльності, формулюють висновки. Готуючи будь-який захід, студентів слід орієнтувати на можливості розвитку і удосконалення конкретних професійних вмінь та якостей. З першого курсу студенти мають знати, що навички, необхідні для майбутнього інженера, неможливо отримати тільки на лекціях, семінарських чи лабораторно-практичних заняттях. Потрібна ще й спеціальна діяльність, у процесі якої можна побачити теорію в дії, використовувати її для вирішення практичних завдань, переконатися в необхідності систематичного самовдосконалення.

Використання різноманітних форм позааудиторної роботи допомагає:

- прищепити кожному студенту повагу до своєї особистості, до розвитку можливостей і здібностей, бажання реалізувати наявний творчий потенціал;
- зняти психологічні бар'єри в самовираженні;
- оволодіти прийомами самоствердження в різноманітних формах позааудиторної діяльності;
- розвинути потребу у вихованні професійної культури, у співробітництві і співтворчості.

Поєднання різних форм позааудиторної роботи, спрямованих на формування професійного самоствердження майбутніх інженерів, передбачає набір педагогічних засобів, які стимулюють пізнавальну активність і інтерес студентів до обраного виду діяльності. Зміст і характер форм позааудиторної роботи повинні відповідати атмосфері професійної діяльності, допомагати вирішувати професійні проблеми [6].

Аналіз психолого-педагогічної літератури визначив основні активні методи підготовки фахівців, які можливо реалізувати в позааудиторній виховній роботі ВТНЗ з формування

професійного самоствердження студентів: тренінги, метод моделювання професійних ситуацій, метод програвання рольових ситуацій.

Метод моделювання професійних ситуацій припускає використання завдань, в основі яких лежить моделювання ситуації й пошук оптимального вирішення наявної професійної проблеми. Цей метод поєднує ситуації-ілюстрації, ситуації-вправи, ситуації-оцінки, ситуації-проблеми.

Метод моделювання професійних ситуацій, що використовується в позааудиторний час, дає змогу забезпечити тісний зв'язок теорії та практики, показати майбутнім фахівцям типові труднощі, з якими вони можуть стикнутися в повсякденній діяльності, та шляхи їх подолання.

Метою методу рольових ситуацій є визначення характеру професійних дій студентів при виконанні ними різноманітних завдань-вправ. В основі рольових ситуацій лежить принцип рольової перспективи, що дає можливість кожному проявити себе в новій складній і відповідальній ролі.

Під час проведення різних форм і методів позааудиторної роботи створюються умови для моделювання й вирішення нестандартних ситуацій, становлення особистості майбутнього фахівця, оволодіння студентами методами та прийомами, спрямованими на формування професійного самоствердження. Беручи активну участь у програванні професійних ситуацій, студенти впливають на формування власного професійного самоствердження.

Позааудиторна виховна робота має значні можливості й у плані активізації життєвої позиції молодих фахівців. У процесі позааудиторних заходів студенти включаються в широке коло соціальних відносин, отримують нову інформацію та реальний досвід, розвивають і закріплюють вміння й навички, вчаться творчо підходити до розв'язання професійних проблем. Потрібно всіма способами заохочувати прагнення студентів до пошуку нових форм роботи, до творчого початку в їхній діяльності, що, безсумнівно, позитивно позначається на формуванні професійного самоствердження в процесі виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ничкало Н. Г. Воспитание рабочей смены / Нелля Григорьевна Ничкало. – К. : Политиздат Украины, 1982. – 199 с.
2. Даньшева С. О. Професійне самовиховання студентів технічних вузів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Даньшева Світлана Олегівна. – Харків, 2000. – 180 с.
3. Мангутов И. С. Инженер: социолого-экономический очерк / Иван Степанович Мангутов. – М. : Сов. Россия, 1980. – 288 с.
4. Огурцов А. П. Підготовка інженера: вчора, сьогодні, завтра / А. П. Огурцов, В. В. Заліщук. – Дніпродзержинськ : Видавництво ДДТУ, 2006. – 572 с.
5. Кондрашова Л. В. Внеаудиторная работа по педагогике в педагогическом институте / Лидия Валентиновна Кондрашова. – К. ; Одесса : Вища школа, 1988. – 160 с.
6. Кузьменко Н. В. Позааудиторна робота як виховний засіб професійної освіти / Н. В. Кузьменко // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць / гол. ред. проф. В. К. Буряк. – Кривий Ріг : КДПУ, 2008. – № 20. – С. 147–153.
7. Попова В. И. Развитие профессионально-педагогической направленности студентов во внеаудиторной деятельности : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Попова Валентина Ивановна. – Оренбург, 1997. – 192 с.
8. Кузьменко Н. В. Вплив позааудиторної виховної роботи на психологічну готовність студентів до професійної діяльності / Н. В. Кузьменко // Актуальні проблеми

державного управління, педагогіки та психології : зб. наук. праць ХНТУ. – Вип. 1(6). – Херсон, 2012. – С. 302–305.

9. Киричук Е. И. Организация свободного времени учащихся профтехучилищ / Елена Ивановна Киричук, Валентина Ивановна Стахневич. – К. : Вища школа, 1983. – 96 с.
10. Петрович В. С. Організація позаурочної виховної діяльності учнів вищих професійних училищ : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Петрович Валерій Степанович. – К., 1997. – 219 с.
11. Гаврилюк О. О. Формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами позааудиторної роботи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Гаврилюк Оксана Олександрівна. – Кривий Ріг, 2007. – 229 с.

REFERENCES

1. Nichkalo, N.G. (1982), *Vospitanie rabochey smeny* [Education of operating crew], Politizdat, Kiev, Ukraine.
2. Dansheva, S.O. (2000), “Professional self-education of students of technical higher educational establishments”, Thesis for Cand. Sc. (Pedagogy.), 13.00.04, Kharkiv Grygoriy Skovoroda State Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine.
3. Mangutov, I.S. (1980), *Inzhener: Sotsiologo-ekonomicheskii Ocherk* [Engineer: Social-economical outline], Sov.Rossia, Moscow, Russia.
4. Ogurtsov, A.A. (2006), *Pidgotovka inzhenera: vchora, сьогодні, завтра* [Engineers` Training: yesterday, today, tomorrow], Vydavnytstvo DSTU, Dniprodzerzhinsk, Ukraine.
5. Kondrashova, L.V. (1988), *Vneauditornaya rabota po pedagogike v pedagogicheskom institute* [Extracurricular work at pedagogy at pedagogical institute], Vyscha shkola, Odessa.
6. Kuzmenko, N.V. (2008), “Extracurricular work as an educational mean of professional education”, *Pedagogika vyschoyi ta serednyoyi shkoly: Zbirnyk naukovykh prac*, vol. 20, pp. 147–153.
7. Popova, V.I. (1997), “The development of professional pedagogical direction of students at extracurricular work”, Thesis for Cand. Sc. (Pedagogy.), 13.00.01, Orenburg State Pedagogical University, Orenburg, Russia.
8. Kuzmenko, N.V. (2012), “The influence of extracurricular educational work on psychological readiness of students to a professional activity”, *Aktualni problem derzhavnogo upravlinnya, pedagogiky ta psykhologii: zbirnyk nsukovykh prac HNTU*, vol. 6, pp. 302-305.
9. Kirichuk, E.I. (1983), *Organizatsiya svobodnogo vremeni uchaschihsya proftehuchilisch* [The organization of students free time at professional technical colleges], Vyscha shkola, Kiev, Ukraine.
10. Petrovuch, V.S. (1997), “The organization of extracurricular educational activity of students of higher professional colleges”, Thesis for Cand. Sc. (Pedagogy.), 13.00.04, Institute Of Pedagogy And Psychology Of Professional Education Of Academy Of Pedagogical Sciences Of Ukraine, Kiev, Ukraine.
11. Gavrylyuk, O.O. (2007), “Formation of communicative culture of future teachers by means of extracurricular work”, Thesis for Cand. Sc. (Pedagogy.), 13.00.04, Kryvyi Rig State Technical University, Kryvyi Rig, Ukraine.